



Олена ЛЕВЧЕНКО

ПАМ'ЯТЬ ПРО НАЙДАВНІШЕ

театр

Бесіда з Вірляною Ткач після вистави «Водоспад/Відблиски»



Вірляна Ткач - режисер-засновник Яри Мистецької Групи в театрі «Ла Мама» (Нью-Йорк). Народилася в 1952 року в м. Нью-Йорк, штат Нью-Джерсі, в українській родині. Закінчила коледж (література і театр) та магістерку в Колумбійському університеті (театр). У 80-х роках пише ряд праць про Леся Курбаса. Працює в цей час з режисерами А.Щербаном, А.Белградером, Дж.Ференцом, В.Лічем, П.Голлом, П.Чангом. З 1985-го - режисер в «Ля Мама». З часу створення Яри Мистецької Групи (1990) поставила спектаклі «Світло зі Сходу», «Вибухи», «Сліпий зір», «Лісова пісня Яри», «Водоспад/Відблиски». Для своїх спектаклів багато перекладає з української. За переклади української поезії спільно з Вандою Фиппс отримала перекладацьку премію журналу «Агні» та перекладацьку премію Національного театру.

«Водоспад/Відблиски»

(1995). Концепція та режисура Вірляни Ткач. Музика народна та Генджі Іто. Музичний керівник Ніна

Матвієнко. Хореографія Шінейко Суги. Дизайн Ватоку Уено. Переклад на англійську Вірляни Ткач та Ванди Фиппс. Переклад на українську Оксани Батюк та Вірляни Ткач. В ролях: Сесілія Арана, Керін Анжела Бішоп, Ніна Матвієнко, Лариса Недін, Оля Радчук, Наталя Шевченко.

Яри Мистецька Група з Експериментального Нью-Йоркського театру «Ля Мама» під керівництвом Вірляни Ткач представила на фестивалі «Четверте мистецьке березілля» свою нову роботу - дійство «Водоспад/Відблиски», де, як і в попередніх виставах Групи, активно досліджуються можливість сценічного синтезу культур Заходу-Сходу. Смілива ідея створити діалог

між старовинним українським фольклором та сучасною американською та українською поезією поєдналася з нелегким завданням зробити мову вистави зрозумілою одночасно українському та американському глядачеві. Своєрідність позиції Вірляни Ткач полягає в тому, що вона прагне до зрозумілості мови, не покладаючись тільки на шлях мови сценічної метафори, а прагнучи повернути слову його основну роль - хранителя пам'яті про найдавніше.

Що є найдавнішим у житті людства, на якій глибині лежать ті речі, які спільні для всіх, зрозумілі для всіх і об'єднують всіх? Такі питання стали основним імпульсом для творення дійства «Водоспад/Відблиски». Тому перша річ, яка стає загальним символом дійства - це вода, середовище, з якого пішло життя і

з яким пов'язані найглибінніші народні ритуали, народжені ще в той час, коли людська мова безпосередньо і щиро вступала в діалог з мовою води, вітру, дерева. Вода є тією стихією, яка береже пам'ять про все, і точкою розвитку дії вистави стає момент, коли вода озивається до людини, до сучасної американської дівчини Керін, яка, прокинувшись після дивного сну, вранці підносить воду до обличчя. В нашому лінійному часі проходить мить, але кожна мить згортає в собі вічність. Розгортання цієї миті і є основною дією спектаклю, вибудованого не за драматургічним каноном, а поетично.

Для Вірляни культури існують не як окремі замкнуті озера, а як єдиний океан, з якого можна зачерпнути те культурне багатоголосся, що розгортається у виставі. Унікальний голос Ніни Матвієнко стає ніби материнським лоном пісенного дійства. А найвищих точок вистава досягає

КІНО
ТЕАТР

17

в дуетах Ніни Матвієнко з американською актрисою Керін-Анжелою Бішоп, «праправнучкою американських рабів Еллен Саундерс Черрі-Гарді та Райта Черрі», як зазначено у програмці вистави. Разом з пам'яттю про прапрадідів Керін виносить до глядача глибоку талановитість і самобутність, притаманну її народові. В якісь моменти вистави голоси Ніни та Керін, сплітаючись у двомовно-двокультурному потоці, стають схожими на єдине дихання. Та це відбувається не тільки завдяки силі талантів актрис чи режисерським знахідкам Вірляни Ткач, швидше завдяки її людським знахідкам: тій атмосфері любові, прагнення до взаєморозуміння, яка виникає в її групі між акторами як між людьми, і яка не закінчується разом зі спектаклем, а переходить у життя. Зібравшись після вистави у дружньому колі, люди раптом починають говорити про ті найстаріші речі, які існують в житті у кожного з них. Коли я звертаюся до Керін англійською мовою, вона старанно намагається відповідати українською. А коли починаю брати інтерв'ю у Вірляни, то мені спочатку доводиться відкласти свій блокнот, бо питання активно починає задавати вона. Її цікавить багато речей: від того, що за людина перед нею, до тих проблем, які виникають в українському кіно...

ІНТЕРВ'Ю ПІСЛЯ ВИСТАВИ

? Вірляно, ви привозите сюди вже п'ятий спектакль. А коли відбулася ваша перша зустріч з українським глядачем?

Це сталося 1990 року. Першу виставу Яри Мистецької Групи «Світло зі Сходу» ми показали 1991 року в Києві, Харкові та Львові, де вона йшла під назвою «У світлі».

? Це була вистава про Леся Курбаса?

Швидше діалог, ніж вистава у звичному розумінні. Мене цікавило те, що Курбас міг би сказати сучасним акторам, хотілося дослідити, наскільки близькими є роздуми і вболівання людей театру в різні часи. Тому основою тексту були щоденники Курбаса, спогади його акторів та щоденники і роздуми сучасних молодих американських акторів.



Сцени з вистави «Водоспад/Відблиски». Режисер В. Ткач. 1995. Нью-Йорк – Київ.

? Чому саме Курбас?

Про нього я писала магістерську роботу, бо ця тема здавалась мені дуже легкою (Вірляна сміється). Я з дитинства чула про Курбаса від дідуся. Вони вчилися разом в університеті у Відні. Але дитиною я на ті розповіді зважала мало. Лише коли почала досліджувати творчість Курбаса, то почала розуміти всю велич цієї постаті.

? І всі наступні вистави Яри так чи інакше пов'язані з Україною?

Так. Спектакль «Вибухи» став відгуком на аварію в Чорнобилі. «Сліпий зір» розповідав про відомого в Японії сліпого поета-українця Василя Ярошенка, який писав свої твори японською мовою та есперанто. Потім була «Лісова пісня Яри» - наша інтерпретація п'єси Лесі Українки.

? А що означає назва вашої групи - «Яра»?

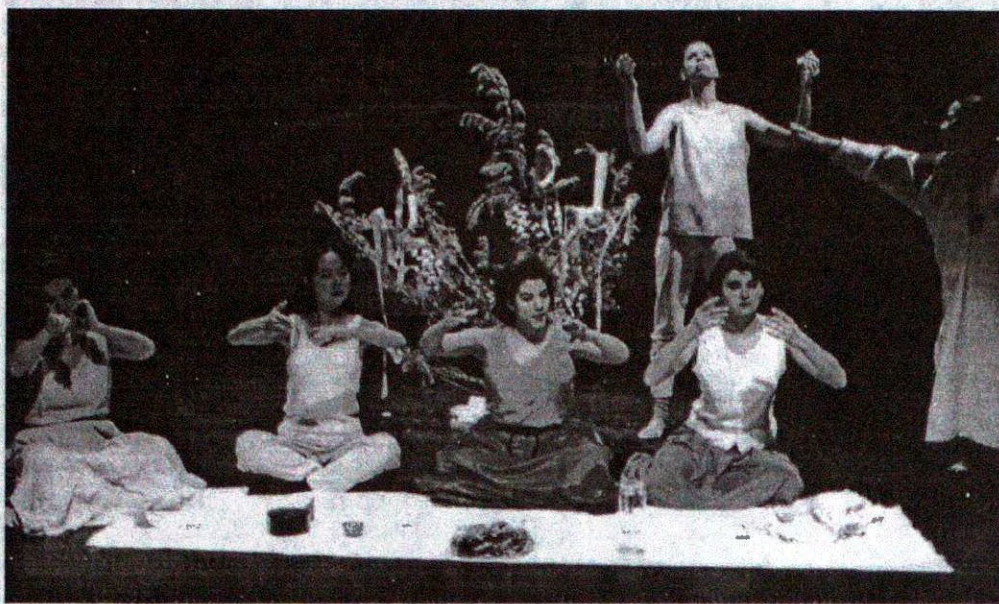
Та назва прийшла зовсім випадково. Ми створювали групу і треба було терміново дати їй назву, знаєте, «до понеділка». В цей час Ванда Фиппс знайшла вірш Тичини, де згадувалась яра пшениця і ми намагалися перекласти ці слова англійською. Раптом слово сподобалось. Потім виявилось, що японською «яра» - це «стріла в мету», а на хінді це слово означає «приятель».

? Ваша група працює в «Ла Мамі» у знаменитій Елен Стюарт. Її зацікавила українська тема?

Елен розповідала мені, що театр цей існує завдяки українцеві, пану Сливоцькому, який із самого початку дав їй приміщення. В той час, у 50-60 роках експериментальні театри в Америці переживали період становлення і зазнавали багато труднощів. Сусіди погано розуміли, що відбувається в помешканні пана Сливоцького і ходили скаржитися до міської управи. В критичну хвилину Сливоцький став на захист Елен Стюарт та її мистецтва перед міською владою, і театр вдалося зберегти. Елен справді унікальна людина, яку театр цікавить перш за все як місце, де найповнішою мірою можливе спілкування між людьми незалежно від національності, віку, статі і всього іншого, що часто розділяє людей у щоденному житті. Треба так ставити, говорить Елен, щоб сліпі зрозуміли вашу виставу і глухі зрозуміли вашу виставу. У своїх виставах я прагну сповідувати такі принципи, тому перш за все намагаюся зробити зрозумілим слово. У моїх виставах звучить як англійська, так і українська. Я шукаю способи поєднання двох мов на сцені, щоб один і той самий спектакль однаково добре зрозуміли і американські, й українські глядачі.

? Чи був якийсь зовнішній імпульс, що привів вас до театру «Ля Мама»?

Так. Одного разу я побачила там виставу Щербана «Троянки». Це було враження на все життя. Раніше я ніколи не знала, що



театр здатний так потрясти людину. Тоді я зрозуміла, що більше звідси нікуди не піду. В спектаклі була одна неймовірна хвилина з Касандрою. Грецькі воїни, тягнули її по сцені, зачепивши мотузкою за шию, лементували та знущалися. Вона несамоовито кричала незрозумілою мовою. І в той самий час все було зрозуміло серцем. Загальний жах панував на сцені і в залі, і я раптом згадала мамині оповідання, як під час війни вона разом з мадярськими дітьми сиділа під бомбами. Я ніколи не розуміла раніше тих оповідань, а в цю хвилину з Касандрою мені здалося, що я переживаю те, що переживала тоді моя мама. Тоді й подумала: якщо театр може довести до такого розуміння власної родини, то чого можна хотіти ще?

? *І Ваш останній спектакль «Водоспад/Відблиски» якраз і звертається до родових коренів кожної людини. Ви весь час свідомо ідете обраним шляхом?*

Зовсім ні. В мистецтві не можна діяти логікою. Коли говорять, що прийшли до чогось справжнього в результаті глибоких роздумів, то я не вірю. Все велике є випадковим.

? *Як відкриття Америки?*

Точно. Її історія з «народженням» задуму «Водоспаду» дуже типова для мого життя. Одного разу в Києві я загубила зошит з адресами і зовсім не знала, як дістатися до того місця, де я живу. Єдина квартира, до якої я знала дорогу, була квар-

тира Ніни Матвієнко. Так я вирішила завітати в гості до Ніни і залишатися в неї доти, доки не задзвонить хтось, хто може знати мою адресу. Шість годин ніхто не дзвонив, і ми мали часу, щоб поговорити, стільки, як ніколи. Ніна співала мені дуже старий фольклор, пісні, де слова були настільки глибокими і вражаючими, настільки близькими до першооснов буття, що здавалися просто містикою. Я виросла на поетичному авангарді. Дідусь мені з дитинства читав Семенка. Фольклору я майже не знала і уявляла, що то лише «червоні черевички», а тут відкрилися такі глибини... Потім, коли ми перекладали український фольклор на англійську мову й показували американцям, то вони сприймали це як наймодернішу поезію. Тоді у Ніни й зародилася ідея спектаклю. Мені захотілося створити виставу про найстаріші речі, які з давнини говорять до людини. І ще мені хотілося знайти те, що є спільним для людей різних культур. Я думала про початок, і тим початком була вода. Все пішло з води. Все є водою. І ми, власне, тільки частинка води, хоча й дуже зухвала. Якщо занапастимо воду, що буде далі? Ще мені дуже цікаво було для себе зрозуміти, як українське в мені може бути частиною нашого американського світу.

? *У Нью-Йорку вистава йде переважно англійською мовою. В Києві ви готували українсько-американський варіант, ввівши трьох*

? *українських актрис. Як довго готувався київський варіант?*

Два тижні.

? *Чи набагато він відрізняється від американського?*

Кожна актриса, яка приходить в цей спектакль, приносить з собою частинку реальної історії свого власного роду, ту давнину й оповідання про своїх бабусь, які дорогі їм особисто. В цьому різниця. Я не роблю власне п'єс. Мої вистави - то є театральні частинки, дійства, бо у них немає сталої структури. В театрі найважче затримати не форму, а суть, і прилучити глядача хочеться саме до суті. Мене цікавить діалог між речами, які логічно не є пов'язаними. В київському спектаклі повнішою мірою виступає діалог між мовами.

? *А щодо діалогу між різними акторськими школами?*

Як на мене, дуже великої різниці в підготовці східноєвропейських та американських акторів немає. Єдине, що у східноєвропейському театрі існує такий підхід у підготовці, у тренажі, про який ми кажемо - «дуже багато поту». Ми любимо ті речі легше брати, ми це називаємо - «делікатно розрухатися». Я мала задоволення працювати з чудовими акторами Валерія Більченка в Києво-Могилянській Академії. Це було щось на зразок акторських майстерень. Кожного свого приїзду я прагну поспілкуватися з театальною молоддю, і цього разу мені хотілося попрацювати у вашій Академії, яка надала мені для репетицій чудове приміщення Староакадемічного корпусу, де все повне старовиною і де просто відчувається добра енергія. Чудові портрети на стінах... Тільки нас здивувало те, що серед них немає жодного жіночого. Невже жінки не відігравали ніякої ролі в Академії?

? *Взагалі-то Академія була заснована жінкою. Гальшка Гулевичівна віддала свої землі і гроші...*

Справді? А я цього не знала (Вірляна швидко дістає свій блокнот) Як цікаво! І як це все відбувалося? (Вірляна починає записувати, а я відкладаю свій блокнот).